

Obsah.

1. Úvod. Středověký názor světový. Nauka o čtyřech živlech (elementa): oheň a voda, vzduch (povětrí, vítr) a země. Vlastnosti živlů (temperamenta): horko, vlhko; studeno, sucho. Svět a příroda i člověk složen z těchto živlů z jejich vždy dvou vlastností. Který živel v člověku převládá (jak se to jeví podle vlhkosti v těle: 1. krev sanguis, 2. hlen flegma sliz, 3. žlutá žluč chole, 4. tmavá žluč melanchole), podle toho jest rozdíl v komplexích, povahách, letorách lidských. Sanguinik, flegmatik, choleric, melancholik. Staročeské popisy a vyobrazení těchto čtyř letor. Domnělý vliv slunce, měsíce, planet a působení přírody na součásti těla lidského vlivem stejného nebo protivného složení z vlastností čtyř živlů. K tomu přehledná tabulka. Středověký názor geocentrický (obširný výklad o domnělém poměru sedmi nebes k zemi a člověku). Staročeské výklady o tom u Alana a Štítného, v Lucidáři. Údy těla lidského vládnou souhvězdí zvěřetníka (znamení nebeská). Poměr staročeské zdravotvdy k názorům středověkým a starověkým	5—13
2. Zdravověda Karla IV. od Mistra Havla. (Rukopis Lobkovické knihovny v Roudnici)	13—16
3. Regiment zdraví, zdravotvda Husova přítele, Křišťana z Prachatic († 1439)	16—26
4. Zdravověda krále Jiřího z Poděbrad od Mistra Pavla Židka	26—29
5. Mikuláše Klaudiana (Kulhy) výklad o původu člověka 1519 a obsahem příbuzné spisy staročeské o porodnictví (Günther 1558; Rybák 1567) pramenem Dačického rukopisu r. 1574 i jeho odtud tištěného spisu Zahradka růžová žen plodných r. 1576	29—58
6. Jan Berka Choceňský: O krvi pouštění žilami i baňkami, 1532, 1538, 1597	59—73
7. O zachování dobrého zdraví knížka Školy Salernitánské	73—83
8 Životního lékaře krále Ferdinanda I., Jana Koppa z Raumentálu Regiment zdraví 1536	84—148
9. Jindřicha Rantzova Regiment zdraví v české úpravě Adama Hubera z Riesenpachu r. 1588	148—157
10. Život a spisy Matouše Filomatesa Dačického	157—161
11. Matouše Dačického Tělověda staročeská v rukopise „Divná fabrika a složení lidského těla“	162—284
12. Daniele Adama z Veleslavína tělověda 1598	285—288
13. Lázně, lazebníci a lazebnice	288—303
14. Zdravověda Marka Marci z Kronfeldu († 1665)	303—306
15. Tělověda J. A. Komenského	306—309
16. Jakoba Dobřenského Černomosteckého († 1697) zdravotvda na základě nauky o významu sliny pro zdraví lidské	309—312
17. Zeidlerův anatomický atlas, vydaný v Praze 1686	313—318
18. Křižovníka Jana K. Rohna latinskočeská tělověda 1768	319—324
19. Tomáše Jordána z Klauzburku výklad o lidské lebce	324—325

Vyobrazení.

1. Povaha kalokrevného člověka, melancholik z Minucí P. Olivetského († 1534)	6
2. Povaha krevného člověka sanguinik (tamtéž)	7
3. Povaha vodokrevného člověka flegmatik (tamtéž)	7
4. Povaha pěkokrevného cholerika (tamtéž)	8

5. Znamení nebeská (souhvězdí zvířetníka: beran, blíženci, býk, lev, rak, váhy, panna, střelec, štír, vodnař, ryby, kozorožec), kterými údy těla lidského vládou. Ketham Tractatus de anatomia 1495	11
6. Titulní list Lékařské knížky Křišťana z Prachatic 1544	24
7. Titulní list Lékařské knížky Křišťana z Prachatic 1553	25
8. Titulní list knihy Mikuláše Klaudiana: Zpráva a naučení ženám těhotným a babám pupkořezným 1519	31
9.—24. Polohy dětí pravidelné i nepravidelné (obrázky v knize Mikuláše Klaudiana 1519)	34
25.—29. Polohy dětí pravidelné i nepravidelné (obrázky v knize Mikuláše Klaudiana 1519)	35
30. Stolice pro rodičku (v knize M. Klaudiana 1519)	38
31. Konec Klaudianovy knihy 1519	46
32. Titulní list Rybákovy Knižky potěšitelné všechněm těhotným a rodícím manželkám, jak by se ony před porodem, při porodu i po porodu chovati měly, 1567 (s obrázkem rodící ženy)	47
33. Šestinedělka v Güntherově knize o porodnictví 1558	49
34. Titulní list Zahrádky růžové žen plodných (o početí, působení, zplození, složení a rození člověka) od Dačického (Volknbergera), 1576	51
35. Nitro ženy oplozené, z knihy Dačického Zahrádka růžová žen plodných, 1576	55
36. Titulní list spisu J. Berky Choceňského, O krvi pouštění žilami i baňkami, 1532	61
37. Jak pouštětí krev, dřevořezba v prvním vydání J. Berky Choceňského o pouštění krevi 1532	64
38. Mužik se značkami žil, pro pouštění krevi a pro sázení baněk (vyobrazených) I. vydání knížky J. Berky Choceňského O krvi pouštění 1532	66
39. Titulní list knížky O krvi pouštění od J. Berky Choceňského 1538	68
40. Titulní list knížky O krvi pouštění od J. Berky Choceňského 1597	69
41. Mužik pro označení vlivu znamení nebeských na zvířetníku. Německý štoček ve 3. vydání Spisu o krvi pouštění r. 1597 od J. Berky Choceňského	70
42. Jak pouštětí krev. Lékařské knihy Mistra Křišťana, Praha, 1580	70
43. Pušfadla pro krev a želízka pro nasekávání kůže na sázení baněk (Dryander, Arzneispiegel 1547)	71
44. Posázený baňkami, s věníkem lázeňským a lázeňskou čepicí (Pictorius, Laszbüchlin, Basel, 1555)	71
45. Sázení baněk muži i ženě v lázních. Jost Amman: Paracelsus, Wund- und Arzney-Buch, 1565	72
46. Púšťedlník, holič (bradýř, barvíř) holí, stříhá a pouští žilami. Dřevořezba Josta Ammana k dílu: Hans Sachs, Beschreibung aller Stände, 1568	72
47. Titulní list Mattiolova Herbáře z latiny do češtiny přeloženého od Tadeáše Hájka z Hájku, 1562	111
48.—55. Vznik a vývoj dítěte od zárodku až do porodu. Kresby Mat. Dačického	208, 209, 211
56. Nitro ženy těhotné. Kresba Mat. Dačického	213
57.—58. Vznik a vývoj dítěte od zárodku až do porodu. Kresby Mat. Dačického	215
59. Stolice pro rodičku. Kresba Mat. Dačického	217
60.—72. Vznik a vývoj dítěte od zárodku až do porodu. Kresba Mat. Dačického	219, 220, 221, 222
73.—75. Figury nepřirozeného blížencův porodu. Kresba M. Dačického	223
76. Lázeň Marie (balneum Mariae), Distillační přístroj v Knize o vodách pálených, Olomouc, 1559	284
77. Vany pro teplé lázně s vodou, promíšenou bylinami hojivými. Dryander, Arzneispiegel, Frankfurt, 1547	289
78. Lázeň z bylin spařených, L. Friessen, Eyn New Badenart, Strassburg, 1538	291
79. Společná lázeň. Rukopis v Městské knihovně ve Vratislavi (Valerius Maximus)	291

80. Trest zhýralců v lázních. Titulní list: Hip. Guarinoni, Grewel der Verwüstung des Menschengeschlechtes, 1610 293
81. Lazebnice s lednáčkem v modrém uzlu lásky, s věděrcem lázeňským, věníkem olšovým, na klenbě Staroměstské mostecké věže 295
82. Lazebnice myje hlavu krále Václava IV. Bible krále Václava 297
83. Václav IV. se koupá ve vaně. Bible krále Václava IV. 299
84. Lazebnice myje hlavu králi Václavu. Bible krále Václava I. 300
85. Lazebnice s olšovým věníkem a věděrcem. Bible krále Václava IV. 300
86. Parní lázeň ženská, dřevoryt (Hans Sebald Beham, † 1550) 301
87. Parní lázeň mužská, Dryander, Arzneyspiegel, 1547 301
88. Parní lázeň, Dryander, Arzneyspiegel, 1547 302
- 89.—94. Ukázky ze Zeidlerova anatomického atlasu, vydaného v Praze roku 1686 . . . . . 313, 314, 315, 316, 317, 318
95. Lebečné švy. Dřevoryt v knize Tom. Jordána z Klauznburka, Kniha o vodách hojite'ných 1580 325

Seznam.

A

áaron minor kokořík (polygonatum)
abbasis 27
abgas v. armatura conceptus
abortica, šeduš 286
abrotanum v. brotan
absinthium marinum v. plesnivec
domáci (filago arvensis); a. vulgare v. pelyněk
acacia v. akacia
accidentia animi v. mysli případnost
accorus v. acorus
Acerbi (parní lázeň ve Finsku) 303
aconitum napellus v. šalamúnek; a. lycoctonum v. oměj
acorus 145; a. v. kosatec žlutý; a. calamus v. prustvorec; a. conditus (v cukru zadělaný) 120, 205
acus muscati v. čapí nos
actaea spicata (samorostlík) v. hellebor černý
Adam Daniel z Veleslavína 74, 148, 158, 285, 286 a d., 318, 325
Adamovo jablko v. ohryzek
Adamův prut v. pyje
Aderlasstafel v. minucí 59
adonis vernalis v. hellebor černý
aeromachia (tělocvik) 305
aeromantia 174, srv. hádání z mědi
Aeskulapius 169, 171
aestimativa, phantastica virtus 256
affectus, kvapná náklonnost k vášním 229, 230; a. (případnosti mysli) 261
agarik 80, 145 (choroš modřínový)

agnus 121; a. castus v. drmek obecný, vitex a. castus
agrest, vodnatost, vytlačená z nezralých hroznů a na slunci shustlá 147
agrimonia eupatoria v. řepíček
achillea ageratum, millefolium v. řebříček
Achillini, Alex 164
Aiginetes v. Egineta
Aischines (Eschynes) 226, 239
ajuga chamaepitys v. ožanka menší
akacia (acacia), vodnatost vytlačená z nezralých sliv, na slunci vysušená, trnková miezka; a. arabica v. gumi arabicum
akacie 44
akštejn, akštýn v. jantar
ala, v. paždí 323
Alan ab Insulis (Alain de Lille, Alan z Rysellu) 9; Allan báseň (středověký názor světový) 9
alant v. oman lékařský
alaun (alumen, alun) v. kamenec (ledek)
Al-Bekri, o lázních staroslovanských 295
Albert Veliký v. Albertus Magnus
Albertus Magnus (Albert, Albrecht Veliký) 32, 33, 49, 155
Albík, Zigmund (zdravověda) 14, 16, 73, 74
Albrecht Veliký v. Albertus Magnus
Albumasar 60
Albumeron 31
alcanna 81, (z arab. al henná) tinc-